

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

3373

617.7

A-32

2010

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ՀԱՄԱՐ

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ՀԱՄԱՐ

Ա Չ Ք Ա Յ Ա Ի Ն

ՈՒ

ՆՐԱՆԻՅ ՀԵՌՈՒ ՄՆԱԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Կ - շ Ե 9

26

Դ Օ Ք Տ Օ Ր Ո Ւ Ե Յ Ե

Ակնաբոյժ Կովկասեան Զինուորական Շրջանի:

ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՅԼՏԻՈՒԹԻՒՆՈՎ,

Հ ր ա տ ար ա կ ու լ թ ի Ն

ԳՆԻԱՊԵՏ ԱՂԷՔՍԱՆԻՐ Թ. ՄԵԼԻՔ-ՀԱՅԱՍՏԵԱՆԻ

Թ Ի Յ Լ Ի Զ

Տպարան Մովսես Վարդանեանի

1888

617.7

Դ-39

ԵՐԵՎԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ՀԱՄԱՐ

ԻՆ ԱՄԱՐԻ ԵՎ ԻՆ ԿԱՆՈՆԻՆԻ

ՏՅՈՐՈՒՄԻ ԴԱՐՈՒՄԻ

ԳՐԿՈՅԿ ԶԻՆԻՈՐՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ԶԻՆԻՈՐՆԵՐԻ ԱՍԵՆԱՍՈՎՈՐԱԿԱՆ

Ա Չ Ք Ա Յ Ա Ի Ն

617.7 4y ՈՒ
n-39)

ՆՐԱՆԻՑ ՀԵՌՈՒ ՄԵԱԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Կ Ե Ն Ե Գ

Կ Օ Ք Տ Օ Ր Ռ Է Յ Խ

Ակնաբոյժ Կովկասեան Զինարական Նրջակի:

ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՅԼՏԻՈՒԹԻՒՆՈՎ

Հ Ր Ա Մ Ա Ր Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ն

ԳՆԴԱՊԵՏ ԱՂԷՔՍԱՆԳՐ Թ. ՄԵԼԻՔ-ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Թ Ի Յ Լ Ի Զ

Տպարան Մովսես Վարդանեանի

1888

ՏՄԱՌԱՅՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԵՂՈՎ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՎԵՐԱԳԱՐՁՈՎ ԶԻՆԻՈՐՆԵՐԻՆ ԽՐԱՏ

ԻՆՉՊԻՍ ՊԷՏԳ Է ԻՐԵՆՅ ՀԵՌՈՒ ՊԱՀԵՆ ԱՉՔԱՅԱԻՑ

1003
31086

ՀԱՆՐԱՊԵՏ ԻՆՏԵՐՆԱԿԱՆ
ԲՆՈՒ ՑԻՖՐՈՅԻ
ՀԻՄՆ՝ ՇՏՐԱ
ՊՐ. Ա. ՊՅՈՒՆՅԱՆ
Վ. ՄՅԱՆԿԱԳՐԱՆ ԵՎ ԿՈՒ

16581

Доз. Пенз. Тифлисъ, 22 Ноября, 1888 г.
Тип. М. Варганиянцъ, Тройц. пер. д. № 11

3452

Զինւորներ, այստեղ, ուր դուք հաւաքուած էք, «աչքացաւով հիւանդների համար առողջապահական կայարան է». դուք զօրքի զանազան մասերիցն էք եւ ձեր թիւը միքանի հարիւր հոգուց աւելի կըլինի. այստեղ դուք ապրում էք լայնարձակ, մաքուր, այստեղ ձեր մասին աւելի են հոգս քաշում, քան թէ զօրանոցներում, այստեղ ձեզանից շատերին բժիշկներն այցելում են ամենայն օր:

Արդեօք դուք ամենքդ էլ գիտէք եւ լաւ էք հասկանում, թէ ինչո՞ւ համար են զօրքի զանազան մասերից ձեզ ուղարկել՝ այստեղ «առողջապահական կայարան». արդեօք ի՞նչ է ձեր աչքի հիւանդութիւնը եւ ի՞նչպէս պէտք է հեռու պահէք ձեզ այդ հիւանդութիւնից:

Ձեզանից միքանիսը, մանաւանդ նրանք, որոնք զօրագնդի (պօլկ), գումարտակի (բատալիօն) մէջ են, եւ կամ զօրքի վաշտերի (կօմանդա) մէջ մնացածներից շատերը մինչեւ անգամ ասում են, որ իրենց աչք երբ բոլորովին առողջ են եւ երբէք աչքացաւ

չեն ունեցել. միւսներն ասում են, թէ իրենց աչքերը
 Հէնց փոքրութիւնից էլ ջրակալում էին եւ գեռ
 ծառայութեան չմտած ցաւում էին. վերջապէս ումանք
 էլ՝ թէ ծառայութեան միջոցին սկսեցին ցաւել,
 սակայն ցաւը, ասում են, սովորական թեթեւ տե-
 սակիցն է եւ ինչն էլ ինչն անց կրկէնայ:

Եթէ այդպէս սովորական թեթեւ հիւանդու-
 թիւն է ձեր աչքացաւը, ինչպէս որ դուք էք ա-
 սում, հապա էլ ինչ ո՞ւր են ձեզ հաւաքել այս կա-
 յարան. եթէ հարկաւոր է, ինչո՞ւ ձեզ չեն բժշկում
 զօրագնդի մէջ զօրանոցում. պատճառն ի՞նչ է, որ
 գանձարանը ձեզ համար աւելի է ծախսում, եւ
 ինչո՞ւ է ձեզ համար ծառայութիւնն այդպէս հեշ-
 տացրած:

Եթէ շարունակէք կարգալ այս գրքոյկը, այն
 ժամանակ կը հասկանաք, թէ ինչո՞ւ:

Ի՞նչք ինքներդ էլ գիտէք, որ ձեզանից միքա-
 նիսի աչքերը շատ շուտով են կարմրում, եւ թոզից,
 քամուց, շատ զօռելուց ու արեգակից արտասուա-
 կալում, ճպռտտում ու մրմնջում են եւ առհասա-
 րակ առաւօտները քնից զարթնելիս կպած են լի-
 նում:

Ձեզանից ումանք մինչեւ անգամ ցաւ են
 զգում աչքերի մէջ. արտասուքն ու ճպռուը յաճախ
 արգելք են լինում ոչ միայն հրացանաձգութեան
 ու աշխատութեան միջոցին, այլ այնպէս, նոյնիսկ
 առանց աչքերին զօռ տալու:

Ումանց էլ կոպիտն սկսկում են ուռչիլ եւ

կարմրիլ, աչքերում ճպռու ու վահրն է երեւում,
 եւ մարդ այնպէս է կարծում, թէ աւազ է ցանած
 աչքերի մէջ:

Նատերի վրայ պարսկերէն հիւանդութեան
 հետք անգամ չի նշմարվում,— ոչ կոպերի ուռոյցք,
 ոչ էլ մինչեւ անգամ կարմրութիւն, շատերի աչ-
 քերն արտաքուստ կարծէտ լինում են:

Եթէ հիւանդութիւնն արտաքուստ չի երեւում,
 հապա «ըբէզ է աչքի հեռանդոթիւնը եւ ի՞նչ
 տեւսակիցն է:

ՀԻՒԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՊԵՐԻ ՅԵՏԵՒՈՒՄ ԵՒ ԿՈՊԵՐԻ
 ՆԵՐՍԸ

Ձեզանից համարեա իւրաքանչիւրդ իւր կոպերի
 ներսը մի տեսակ մնային ուռոյցքներ ունի. որինըդ
 միքանի փոքրիկ հատիկներ են՝ դեղնագոյն կամ
 կարմրաւուն, որինըդ աւելի մեծ-մեծ են ու խոշոր,
 իսկ միքանիսներինը մինչեւ անգամ շատ շատ են
 այդ մնային ուռոյցքներն ու հատիկները, որոնք խա-
 ւեարի (խիզիլալա) նմանութիւն ունին: Բժիշկներն
 այդ տեսակ հիւանդութիւնը պարսկերէն են անուա-
 նում: Որքան շատ են հատիկներ կամ ուռոյցք-
 ներ, այնքան էլ հիւանդութիւնը սաստիկ է, այն-
 քան էլ դժուար է դրանից ազատուելը, այնքան էլ
 մեծ զգուշութիւն է հարկաւոր. բոլորովին առողջ-
 ների կոպերի յետեւում չի լինում մինչեւ անգամ ոչ
 ամենափոքր ուռոյցներ եւ ոչ էլ հատիկներ: Եթէ

հիւանդի ներքին կողմը դէպի ներքեւ քաշուի (շուռ տրուի), իսկոյն կերեւան այդ հատիկները կամ ուռոյցները:

Եթէ զօրագնդերի եւ գումարտակների միջից ձեզ բերել են այստեղ՝ առողջապահական կայարան, այդ ասել է թէ ձեր հիւանդութիւնը հասարակ տեսակից չէ. մինչեւ անգամ իրենց աչքերը բոլորովին առողջ համարողներն էլ ունին տրախոմա ասուած հիւանդութիւն, թէեւ թոյլ, փոքր չափով:

Սակայն այդ հիւանդութիւնն ինչո՞վ է երկիւղալի և ինչո՞ւ համար են ձեզ բերել այստեղ:

Այդ տրախոմա ասուած հիւանդութիւնը նրանով է երկիւղալի, որ եթէ թոյլ տրուի եւ առաջը չառնուի, նա հետզհետէ կը սաստիկանայ, սկզբում աննկատելի, դանդաղ ու թաքնուած կերպով, իսկ յետոյ արագաբար. այդ հիւանդութիւնը մինչեւ անգամ վարակիչ—տարափոխիկ է դառնում եւ կարող է, որից Աստուած ազատի, կուրութիւն էլ առաջացնել. անմաքրութիւնից եւ ուրիշ պատճառներից ուռոյցներն ու հատիկները քիչ-քիչ մեծանում եւ ցնցում են աչքը. սկզբում աչքերի մէջ բարակ ծուխ, պղտորութիւն է դգացվում եւ ապա,—եթէ չի պահ-

պանվում ու բժշկվում,—փառակալում է եւ տեսողութիւնը կորցում: Բայց այդ բոլոր ցաւերից շատ հեշտ կերպով կազատուի մարդ, թէ առաջուց հոգս քաշէ այդ մասին:

Եթէ յիշէք ձեր տներն ու գիւղերը, գուցէ ձեզանից շատերը մտաբերեն, թէ ինչպէս իրենց ծնողների կամ ծանօթների աչքերը երկար ժամանակ սաստիկ ցաւում էին ու թարախակալում, որից շատերը մինչեւ անգամ կուրացել են, մանաւանդ Վեատի, Ուֆիմի, Կազանի, Վորոնէժի, Խարկովի եւ ուրիշ նահանգներում:

Շատերը գիւղերում եւ շէնքերում մինչեւ անգամ կուրանում են իրենց տգիտութիւնից:

Բարձրագոյն իշխանութեան կարգադրութիւնով ձեզ ժողովել են այստեղ, որ ձեզ բժշկեն, եւ սովորեցնեն, թէ ինչպէս պէտք է պահպանէք ձեզ, որպէսզի դուք կազդուրուէք եւ վերադառնաք ձեր տուն, ձեր հայրենիք, ձեր ընտանիքի գիրկը բոլորովին առողջ իսկ նրանք, որոնց չի յաջողվում բոլորովին առողջանալ,—պիտի լաւ իմանան, թէ ինչպիսի հիւանդութիւն է իրենց աչքացաւը եւ ինչպէս պէտք է դրանից հեռու պահեն թէ իրենց եւ թէ ուրիշներին. դրանք ուշի-ուշով թող կարգան այս գրքոյկը:

Եթէ մնայիք ձեր զօրանոցներում, դուք ստիպուած պէտք է լինէիք գինւորին յատուկ բոլոր ծառայութիւնը կրելու, ինչպէս որ կայ. բայց դրանով ձեր հիւանդութիւնն աւելի եւս պէտք է վատթա-

րանար: Իսկ այստեղ ձեր ծառայութիւնը միանգամայն թեթեւացրած է. ձեզ այնպէս են տեղաւորել, որ ձեզ համար արձակ ու լայն է, շոք չէ, եւ բոլորովին խտտակալ մաքուր է. այստեղ ձեզ ե՛ւ բժշկում են, եւ սովորեցնում են:

Ահա թէ ինչո՞ւ համար են ձեզ ժողովել այստեղ—աչքի առողջապահական կայարան՝ ձմեռ ժամանակ առանձին տների մէջ, ամառը վրաններում, որոնք յաճախ շատ մօտ են լինում անտառին ու ջրին:

Բացի այստեղ ժողովուածներէրից ձեր զօրքերի մասերում մնացել են եւ ձեր միւս ընկերները, որոնց աչքերը նոյնպէս բռնուած են տրախոմայով, բայց նրանց այդ հիւանդութիւնը դեռ թոյլ է եւ դեռ նոր է սկսվում, իսկ իրենք այդ մասին շատ քիչ բան գիտեն: Նրանց քրոջն ժողովել այստեղ՝ առողջապահական կայարան, չի կարելի, որովհետեւ շատուոր են եւ բացի դրանից հարկաւորութիւն էլ չկայ: Այդ հիւանդութեան ձուկիը, կամ փոքրիկ հատիկը եւ կամ ուռոյցն ունեցող զինւորներից համարեա բոլորն էլ կարող են ամենայն տեսակ ծառայութիւն կատարել: Եթէ որ նրանք իրենց մասին հոգս քաշեն եւ ճշտութիւնով կատարեն այն ամենը, ինչ որ ասուած է այս գրքոյի մէջ, այն ժամանակ նրանց հիւանդութիւնն առանց բժշկութեան էլ կանչայտանայ: Միայն այն է որ նրանք պէտք է առանձին բնակարաններում քնեն՝ կատարեալ առողջներից բոլորովին բաժան:

Պատճառն ի՞նչ է ձեր աչքացաւի. ո՞րտեղ ից եւ ի՞նչպէս է յառաջացել այդ հիւանդութիւնը:

Ձեր աչքացաւը յառաջացել է անմաքրութիւնից եւ ձեր շուրջը, ձեր մարմնի, ձեր բոլոր սպիտակեղէնի ու վերնագդեաստների վրայ եղած փոշոց ու կեղտից:

Որքան որ զինւորը, եւ հէնց ամենայն մարդ, իրեն մաքուր ու խտակ պահի, այնքան էլ աչքացաւ շատ քիչ կրբաշի:

Երբ թողը, երեսի քրտինքը, ձեռքերի ու շորերի կեղտը, մուրը, մազը, խոտի կամ յարգի մղեղը, ծուխը կամ ալիւրն ընկնում է աչքի մէջ եւ այնտեղ մնում,—աչքը հեշտութիւնով է հիւանդանում, կարմրում, մրմնջում, արտասուակայում, ճպռոտում է ու կաչում: Իսկ եթէ դրանք յաճախ են պատահում, այն ժամանակ կոպերի յետեւում սկսվում է մային հատիկներ կամ ուռոյցներ գոյանալ, որոնք վերջիվերջոյ, անխնամ մնալուց, կարող են կուրութիւն պատճառել, որի մասին վերը խօսուեց արդէն:

Ահա այդ իսկ պատճառով աշխատեցէք, որքան կարելի է, մաքուր պահել ձեր աչքերը:

Կան մարդիկ, որոնց աչքերը տարիների ընթացքում մի անգամ էլ չեն ցաւում, բայց կան եւ այնպիսիք, որոնց աչքերը կարող են հիւանդանալ յաճախակի, երբեմն էլ ամենաչնչին պատճառից:

Քիչ չէ պատահում, որ այդ հիւանդութիւնը, թաքնուած լինելով, սկսում է զարգանալ, այնպէս որ մարդ շատ անգամ չի էլ նկատում: Աչքի մէջ երկար ժամանակ համարեա ոչինչ ցաւ չէ զգացվում, բայց մէկ էլ յանկարծ սկսվում է կոպերն ուռչիլ ու արտասուակալել, եւ ահա այդ ժամանակ ակնյայտնի է լինում, թէ արդէն վաղուց է որ մըսային հատիկներ կամ ուռուցներ են առաջացել կոպերի յետեւում:

Բայց աւելի յաճախ է պատահում, որ բոլորովին առողջն է հիւանդանում մի ուրիշից, ընկերից, որ աչքացաւ ունի. հիւանդանալու պատճառներից մինն էլ ահա այդ է թէ տանը չգիւղում եղած ժամանակ, եւ թէ զօրքի մէջ ծառայելիս:

Երբ մէկի աչքացաւ հէնց նոր լինի սկսուած, մային հատիկները կամ ուռուցները նոր լինին գոյանալիս եւ մի ուրիշը, որ բոլորովին առողջ է, նրա երեսորբէջով սրբուի, կարող է հիւանդանալ, շատ անգամ բոլորովին աննկատելի կերպով, սակաւ առ սակաւ: Աչքացաւը կարող է մէկից միւսին փոխարկուել:

Աչքացաւն ինչպէս է մէկից միւսին փոխարկվում: Այնչպէս. աչքացաւ ունեցողի երեսորբէջի, ձեռքերի եւ առհասարակ նրա բոլոր շորերի վրայ կարող է, թէկուզ ամենաքիչ չափով, աչքից հոսած Բարախ կամ նոյնիսկ արփառու լի-

նել, որը կարող էր հիւանդի երեսորբէջից, բարձից, ձեռքերից ընկնել ուրիշի աչքի մէջ. այդ թարախի միջոցով աչքացաւը կարող է թէ մէկին եւ թէ միքանիսին փոխարկուել: Եւ որքան աչքից շատ է հոսում թարախ կամ արտասուք, այնքան էլ տարափոխիկ է լինում այդ հիւանդութիւնը. ամենափոքր քանակութիւնով թարախն էլ, որ հազիւ է նշմարվում, կարող է մէկից միւսին փոխարկել այդ հիւանդութիւնը:

Իսկ եթէ աչքից թանձր թարախ է հոսում, այդ դէպքում հիւանդութիւնը մինչեւ անգամ շատ վարարակիչ է լինում:

Առաջուայ ժամանակներում աչքացաւի մասին շատ քիչ բան գիտէին, սակաւ էին մտածում հիւանդութեան վարակիչ լինելու մասին, զինւորներն իրենց մասին այնքան էլ հոգատար եւ զգոյշ չէին, առհասարակ հիւանդութեան առաջն առնելու համար շատ քիչ միջոցներ էին գործ դրվում: Եւ պատճառն էլ հէնց այդ էր, որ շատ մարդ կուրացաւ ռուսաց զօրքից:

Կուրութեան շատ դէպքեր եղան Ղրիմի, Կրօնշտատի զօրքերի եւ Վարշավեան բերդակալների մէջ, ինչպէս եւ Եկատերինոսլավում, Մոսկուայում եւ ուրիշ տեղերում:

Այսպէս օրինակ, 1841 թուին միայն Սեվաստապօլի մէջ մէկ ամսուայ ընթացքում 23 հոգի կուրացան

երկու աչքով, 43՝ հատ աչքով եւ 25-ի էլ տեսողութիւնը փճացաւ. ընդամենը 91 հոգի տուժեցին: Եւ քանի որ զինւորները երկու-երեք հոգով միասին միայն մի հատ երեսօրեիչ էին գործածում միաժամանակ, քանի որ մաքրապահութեան մասին հոգս չէին քաշում եւ տեղերն էլ նեղուածք էր, հիւանդութիւնը շարունակվում էր, բայց հէնց որ նրանցից իւրաքանչիւրն սկսեց իւր սեպհական երեսօրեիչով սրբուել, երբ նրանց մաքրապահութեան ու խտակութեան սովորցրին եւ նրանց տեղաւորեցին աւելի արձակ ու լայն, — հիւանդութիւնը շատ շուտով սկսեց մեղմանալ եւ կարճ միջոցում բոլորովին դադարեց:

Մինչդեռ այժմն ամենքն էլ—մեծաւորներն էլ, բժիշկներն էլ, սկսած Զինւորական Նախարարից, զօրքերի Կառավարչից, հոգատար անդրանիկ գլխաւորներից, բժշկական տեսուչներից ու գլխաւոր բժիշկներից մինչի փոքրերը, — ամենքն էլ անդադար հոգս են քաշում զինւորների մասին, որոնց սովորեցնում են, խրատում են, թէ ինչպէս պէտք է հսկել մաքրապահութեան վրայ եւ պահպանել աչքը. այժմ յայտնի է մինչեւ անգամ բոլոր նոր հիւանդացողների թիւը: Առաջուայ նման այժմ աչքաթող չեն անում աչքացաւը, թոյլ չեն տալիս, որ հիւանդութիւնն աւելի սաստկանայ, այլ ընդհակառակ՝ իսկոյնեւեթ միջոցներ են փնտրում հիւանդութեան առաջն առնելու համար: Եւ գլխաւորապէս պատճառը հէնց այդ է, որ թէպէտ շատ

զօրագնդերում աչքացաւ ունեցողների թիւը մեծ է, միայն, փառք Աստծու, կուրացողների թիւը շատ քիչ է:

Այսուամենայնիւ մեր ժամանակ էլ պատահած են դժբախտութեան դէպքեր. ինչպէս օրինակ՝ 1883 թուին, 18-րդ Վոլոգոդեան հետեւակազօրից կարճ միջոցում 53 հոգի հիւանդացան Չերնիգով քաղաքում, այն էլ աչքի ամենասաստիկ բորբոքումով. նրանցից երկու եւ հատ աչքով կուրացողներ եղան 10 հոգի եւ 11 հոգու էլ տեսութիւնը սաստիկ վնասուեց. ընդամենը 21 հոգի վնասուեցին:

1885 թուին Տամանեան 150-րդ հետեւակազօրից միքանի հոգի կամ բոլորովին եւ կամ մասամբ կորցրին իրենց տեսողութիւնը:

Անմաքրատէր հիւանդ մարդու երեսօրեիչից, կամ բարձից կամ ձեռքերից եւ կամ որեւէ ուրիշ առարկայից շատ անգամ վարակվում են առողջ մարդիկ:

Ուրեմն լաւ կրլինի, որ ձեզանից իւրաքանչիւրդ իւր սեպհական մաքուր երեսօրեիչն ունենայ եւ երբէք չսրբուի ուրիշի երեսօրեիչով:

Վերի ասածներից պարզ երևում է, որ տրախօմա ասուած հիւանդութիւնը վարակիչ—տարափոխիկ է. եւ ահա թէ ինչու համար պէտք է վախենալ գրանից (թէեւ պաշտպանուեն էլ դժուար չէ): Աչքացաւ ունեցողը, ինչ-

պէս ասուած է, շատ անգամ իւր աչքերում ոչ մի ցաւ չի զգում: դրսեւից նրա հիւանդութիւնը ոչ մէկին նկատելի չէ: Բայցեւայնպէս նրանում կամ նոր է սկսվում հիւանդութիւնը կամ արդէն կային հասուն հատիկներ եւ ուռոյցներ (տրախօմա):— Այս բանը որոշում են բժիշկները. բայցեւայնպէս աչքացաւ ունեցողը կարողէ, կատարեալ առողջ մարդու նման իւր ծառայական պարտականութիւնները կատարել. սակայն այդպէս աչքացաւ ունեցողը, եթէ մըշտական ամենի հետ ապրի սպաւանուած օդի մէջ, յարմար դէպք եղածին պէս կարող է վարակել առողջին, այնպէս որ ոչ ոք չի կարող բան նրկատել. մէկ էլ կըտեսնես, միքիչ ժամանակից յետոյ առողջ մարդու վրայ եւս երեւում է տրախօմա, սկզբում առանց ցաւի, յետոյ աչքերն սկսում են առաւօտները կպչել, այնուհետեւ երեկոյեաները եւս ու այդպէս շարունակ: Դրանից յետոյ կարող է նաեւ կարմրութիւն, ցաւ եւ բորբումն յայտնուել, որից վերջիվերջոյ մարդ կըհարկադրուի մտնել հիւանդանոց:

Այսպէս ուրեմն զօրքի մասերում, հետզհետէ աճող կատարելի կերպով աչքերի մէջ տրախօմա հիւանդութիւնը կարող է զգալի կերպով տարածուել եւ զինւորների աչքերի դրութիւնը վատթարանալ:

Ահա պատճառն այդ է, որ զինւորանոցներում իշխանութիւնն աշխատում է ցաւագար-

ներին բաժանել առողջներից, իսկ բանակատեղում նոյնպէս առանձին-առանձին տեղաւորել:

Առողջը շէտ է +նէ աչքացաւ — անեցող ընկերէ Բարնէ Լրայ, որովհետեւ թէ բարձի եւ թէ բարձիերեսի վրայ կարող է վարակիչ հիւթից լինել, որից ինքն էլ կարող է հիւանդանալ:

Առողջը Լրայ Իսիլ չէն հիւանդին յօտի և ոչ էլ նրա կողքին, եթէ չի ուզում, որ ինքն եւս վարակուի. հիւանդը հիւանդից չի վնասուիլ, իսկ առողջը, ինչպէս ասուած է, պէտք իրեն պահպանի, երբ հիւանդի մօտ է լինում: Բայցեւայնպէս հիւանդից չպէտք է վախենալ. նա ոչ բորստ է եւ ոչ էլ ժանտախտով բռնուած. նրա աչքացաւը կարող չէ աճող աչքացաւի փոխուել միւսին, այլ աւելի վտանգաւոր է նրա երեսարբիչը, նրա բարձիերեսը, նրա թաշկինակը (քթի ալլուկ), նրա աչքի ճպուռը, նրա ձեռքերը, եթէ մաքուր չեն— ճպուռ ու թարախոտ են: Եթէ մաքրութիւն լինի, հիւանդութիւնն այնքան էլ վտանգաւոր չի կարող լինել:

Աչքացաւ ունեցող ամեն մի զինւորի՝ թէ իշխանութիւնը եւ թէ բժիշկները, եթէ հարկաւոր է, միշտ յօժարակամ կուղարկեն հիւանդանոց կամ առողջապահական կայարան՝ բժշկուելու համար:

Բայց նկատուած է, որ զինւորներից միքանիսը, գլխաւորապէս անպիտաններն ու ծոյլերը,

դիտմամբ կարմրացնում են իրենց աչքերը եւ դրանով բորբոքումն առաջ բերում կամ իրենք եւ կամ ընկերների խորհրդով ու օգնութիւնով: Սակայն բժիշկը միշտ էլ կիմանայ, թէ իսկապէս ո՞վ ունի աչքացաւ, ո՞վ է իւր աչքը հաղաղում (տրորում) ու կոպերի յետեւ ծխախոտ կամ ուրիշ բան ածում: Բժիշկը շատ հեշտութիւնով կիմանայ, թէ ո՞վ է սուտ հիւանդ ձեւանում, որ կարողանայ առողջապահական կայարան կամ հիւանդանոց մտնել, որպէսզի ծառայութիւնից ազատ մնայ:

Նստ դժուար է բժշկին խաբելը. զինւորներից շատերն են գատի ենթարկուել այդպիսի խաբեբայութեան համար, որ մեղք բան է թէ Զարուստիան պարսպապահներն էին և ինքնապահներն էին:

Սարդ ինչպէս հեռու պահի իրեն աչքացաւից՝ թէ տանը, թէ գիւղում կամ քաղաքում, թէ ծառայութեան միջոցին զինւորանոցներում եւ բանակատեղում, թէ ուղեգնացութեան ժամանակ եւ թէ որեւէ մի տեղ եղած միջոցին: Եթէ ուզում էք աչքացաւից հեռու մնալ, թող ձեզանից իւրաքանչիւրդ ուշք զնէ, ինչ որ ասուելու է ներքեւ.

1. Առաւօտները հէնց որ մարդ քնից զարթնի, պէտք է խոտակ ու մաքուր լուացուի

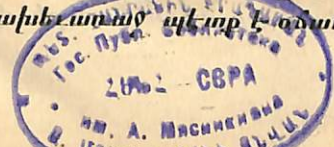
եւ սրբուի մաքուր երեսաբեկչով. եթէ մօտերում ջուր չլինի, պէտք է ման գալ գտնել, թէ կուզ հեռու տեղից. պէտք է աշխատի, եթէ հնար է, ամենամաքուր ջուր ձարել լուացուելու համար:

2. Եթէ ջուրն անմաքուր է եւ պղտոր, առաջուց պէտք է միջիջ ծեծած պաղլեղ (շիբ) ածել մէջը, փայտով լաւ խառնել եւ թողնել որ պարզուի. այդ կերպով ջուրը շուտով է մաքրուում: Թէ եւ այն էլ պէտք է ասած, որ ուղեգնացութեան ժամանակ ջուրն այդպէս մաքրելու համար շատ անգամ ժամանակ էլ չի լինում, բայց պաղլեղ ածելը գարձեալ օգուտ է:

3. Լուացուելիս ամենից առաջ պէտք է բերանն սղոյզել, որովհետեւ միշտ էլ կարող է պատահել, որ բերանի մէջ կերակուրի մնացորդ, ծխախոտի մանրունք եւ ուրիշ անմաքրութիւններ լինին մնացած. ուրեմն եթէ մարդ այդպիսի բերանով կում անի ջուրն ու ածէ բռի մէջ եւ լուացուի, այն ժամանակ կարող է պատահել, որ բերանի մէջ մնացած անմաքրութիւններից աչքի մէջ ընկնին եւ պատճառ դառնան աչքի կարմրելուն, միրմնջալուն կամ բորբոքման:

Եթէ ծորակաւոր լուացարան (умывальник) չլինի, այն ժամանակ թող մէկդ միւսին օգնէ — ձեռքին ջուր ածէ լուացուելիս. նախքան անոր պէտք է անաւով (սապնով) լուա-

2086

նալ ձեռքերը եւ ապա թէ լուացուել ու լուալ
աչքերը:

4. Ամեն անգամ էլ պէտք է սրբուել
«Եպիսկոսն երեսորբիչով, որը պէտք է շուս-
շուս լուանալ. երեսորբիչը չպէտք է ընկե-
րին տալ, — թող նա իւր սեպհական երեսորբ-
բիչով սրբուի:

5. Մարզանքից (СЪ УЧЕНЬЯ) պահանոր-
գութիւնից, ձիերը ժուլովելուց, թողստ աշ-
խատանքից կամ ուղեգնացութիւնից վերադառ-
նալուն պէս ամեն անգամ էլ պէտք է լաւ
լուացուել. պէտք է լուացուել նոյնիսկ ու-
ղեգնացութեան միջոցին, որի համար միշտ
կարելի է ժամանակ գտնել:

6. Միշտ պէտք է գոնէ 2—3 երեսորբ-
բիչ եւ մի այդքան էլ թաշկինակ ունե-
նալ. բան չկայ, թող ամենահասարակ ու ա-
ժանագին լինի եւ հաստ կտորից, մկայնթէ
լինի եւ մաքուր պահուի, որի համար շատ
ժամանակ չի կորչելու. մինչդեռ անմաքուր
երեսորբիչով կամ թաշկինակով սրբուելուց կա-
րող է աչքացաւ յառաջանալ:

7. Մարդ միշտ էլ պէտք է մի իտակ
թաշկինակ ունենայ իւր գրպանում, որ հար-
կաւոր եղած միջոցին նրանով սրբի կոպերը,
ճակատի եւ առհասարակ երեսի վրայից քրո-
տինքը, որովհետեւ քրանքստ կոպերի վրայ շատ

հեշտութիւնով է կաշում՝ որեւէ անմաքուրթիւն
եւ կամ թող նստում. իսկ եթէ սրբուի մա-
քուր թաշկինակով, աչքի մէջ ոչինչ չի ընկնիլ
եւ ցաւի պատճառ չի դառնալ:

Իայց եթէ թաշկինակ չլինի եւ երեսն ու
աչքերը թեւքերով ու փէշով սրբուի, կարող է
կեղտ կամ մի այլ բան ընկնել աչքի մէջ եւ ցաւ
առաջացնել, եւ բացի դրանից կրկեղտոտուին
թեւքերը, փէշերը եւ բոլոր շորերը: Անմաքուր
ձեռքերով երբէք չպէտք է սրբել աչքերը:

8. Մարդ պէտք է միշտ մտոյ պահի և՛
անկողինը, և՛ բոլոր սպիտակեղէնը և առհասա-
րակ է-ր շքո ի-րճը. որքան կարելի է պէտք է
աշխատել, որ զօրանոց կամ խրճիթ մտած ժա-
մանակ կեղտ կամ աղբ չտարուի հետը:

Աւելի լաւ է որ մարդ միքանի բաներից
ձեռք վերցնի եւ իւր բարձի համար գոնէ մի
երկու երես ունենայ, որոնք չպէտք է գունա-
ւոր լինին, այլ սպիտակ կոշիկ, որպէսզի կեղ-
տը շատ շուտով նկատուի: Հէնց որ նկա-
տուի որ բարձի երեսը կեղտոտուել է, իս-
կոյն պէտք է փոխել — խտակն անցկացնել, իսկ
կեղտոտը լուանալ: Մի երկու հատ բարձի-
երես ունենալն այնքան էլ դժուար չէ, որով-
հետեւ թանգ չէ, այն ինչ աչքը՝ շատ թանգ
արժէ մարդուս համար:

Ուրիշի բարձի վրայ չպէտք է քնել եւ եթէ

հնար է, մի թող տար, որ ուրիշն էլ քո բարձի վրայ քնի:

Երբ մարդ նկատում է, որ իւր շուրջը կեղտոտուել է, իսկոյն, որքան կարելի է շուտով, պէտք է հաւաքի կեղտը եւ գցի կամ վառարան եւ կամ աղբանոց: Նորերը, որքան կարելի է, պէտք է շուտ-շուտ թափ տալ, նոյնպէս ներքնակը (դօշակ), բարձերը, վերմակը (եօրդան), բայց ոչ թէ սենեակի, զօրանոցի կամ խրճիթի մէջ, այլ գուրսը դռանը. կեղտոտ եւ անպէտքացած սպիտակեղէնը մօտը չպէտք է պահել, շուտ-շուտ պիտի լուանալ. ինչ տեսակ սպիտակեղէն ուղղւմ է լինի, երբէք չպէտք է չորացնել զօրանոցում կամ խրճիթի մէջ, այլ բոլորովին դուրսը:

Ներքնակի եւ բարձի մէջ ածած յարդը, խոտը կամ խտիրը (ճիւղը) պէտք է աշխատել շատ-շատ փոխել, քանի չեն փշրուել կամ թաղիքացել:

Եթէ հնար է, պէտք է ներքնակը ծածկել պատտառակալով (չարսաւ) եւ մաքուր վերմակ պահել միշտ:

Գ. Միշտ կպէտք է բազանիք գնալ, իսկ ամառը շուտ-շուտ լողանալ գետում: Բայց եթէ աչքի ամենաթեթեւ հիւանդութեան հետքն անգամ լինի, այն ժամանակ բազանիքում չպէտք է շատ տաք գոլորշու (բուղ) կամ տաք ջրի

ազդեցութեան ենթարկել իրեն, այլ միայն տաք ջրով լուացուել:

10. Օդին (արաղ), գարեջուրը եւ գինին աչքին շատ վնասակար են. այդ խմիչքներից աչքերը կարմրում են եւ բորբոքվում, որ ասել է թէ ոգելից խմիչքներ կամ չպէտք է գործածել եւ կամ թէ չէ՝ քիչ եւ չափաւոր կերպով. իսկ էլէ աչքացանկ ամենափոքր նշան անգամ լինի, այն ժամանակ օդի, գարեջուր եւ գինի ամենուին չպէտք է գործածել:

11. Այն էլ պէտք է գիտենաք, որ ներքին-արտաքին-լեւան մեզ ընդհանուր ու սպասանաւ-աշտ օդում կարող է սաստիկ աչքացանկ ստանալ:

Զեզանից շատերը լաւ գիտեն, որ երբ ձեզ բազմութիւնով խմիասին ծառայութեան էին տանում շոգեկառքերով եւ շոգենաւերով, թթուած օդում շատերդ աչքացաւ ստացաք:

Միեւնոյնն է լինում նաեւ զօրանոցում, վրանում եւ կամ խրճիթում: Ուստի, հէնց որ կարելի լինի, պէտք է բաց անել դռները, լուսամուտներն ու օդանցիները. սուելի լաւ է ցուրտ լինի, քան թէ օդը թթուած ու հեղձուցիչ (շնչառութեան համար ծանր). եթէ այդպէս անէք, համ դուք կըլլինիք առողջ, համ էլ ձեր աչքերը չեն ցաւիլ:

Բանակատեղում վրանների փէշերը (ծայր

րերը) պէտք է շուտ-շուտ բարձրացնել եւ որքան կարելի է շատ, որպէսզի, մանուսանդանձրեւից յետոյ, վնասակար, թթուած օդ չմնայ նրանց մէջ:

Երբ որ սկսում են զօրանոցները, սենեակները կամ վրանները սրբել, ամենքդ էլ դուրս գնացէք, որպէսզի ձեր աչքերն ազատ մնան թողից:

12. Լաւ իմացէք, որ ծխամորձի (չիբուխ) կամ գլանակի (պապիրոս) ծուխը, ինչպէս եւ ամենայն ծուխ, աչքի հոգեհանն է— շատ է վնասում աչքին. ահա այդ պատճառով ոչ զօրանոցում պէտք է ծխել, ոչ վրանի մէջ եւ ոչ սենեակում, այլ դուրսը, բաց օդում, ուր ծուխը մէկ տեղ չի մնում, այլ իսկոյն ցնդվում է:

13. Հէնց որ դուրս գալու թոյլուութիւն է լինում, էլ միք նոտիլ զօրանոցում, սենեակում, վրանի կամ խրճիթի մէջ, այլ խոկոյն դուրս գնացէք. պարզ, մաքուր և լաւ օդում մարդ աւելի առողջ կըլինի, քան թէ սենեակի փակուած, թթուած ու հեղձուցիչ օդում:

Եթէ դուք վերի բոլոր ասածները կատարէք, դուք կրկնապատենաք ձեր տունն առանց աչքացաւի, եւ որեւէ հիւանդութիւն չէք տանիլ հետներդ ձեր տուն. — իսկ եթէ ձեր աչքերը բոլորովին առողջացած չեն լինին եւ դուք ձեզ այնպէս պահպանէք,

ինչպէս որ վերեւն ասուած է, այն ժամանակ ձեր ունեցած աչքացաւի մնացորդն էլ կանհետանայ:

Երբ վերադառնաք ձեր տները, ձեր գիւղերը, ձեր կենալու տեղը եւ տեսնէք աչքացաւով հիւանդներ, նրանց և սովորեցրէք, թէ ինչպէս պէտք է պահպանել աչքը, ինչպէս որ ձեզ սովորեցրել են, ինչ որ կարգացել էք այս գրքոյկի մէջ. ինչ որ ձեզ ասում են եւ դուք կատարում էք ծառայութեան ժամանակ, այնպէս էլ ձեր տանը կատարեցէք. ինչպէս որ սովորեցրել են ձեզ, այնպէս էլ դուք սովորեցրէք առողջներին, թէ ինչպէս պէտք է պահպանեն իրենց աչքերը:

Երբ ձեր աչքերն սկսում են ցաւել, որքան կարելի է, շուտով Բժշկի դիմեցէք եւ ոչ թէ զանազան տգէտ պառաւներին կամ սափրիչներին (դալլաք), որոնք շատ անգամ ձեզ խաբում են իրենց միջանի կոպէկ օգուտի համար:

Իսկ եթէ բժիշկ չլինի, այն ժամանակ աշխատեցէք մաքուր պահել ձեր աչքերը, ձեր երեսն ու ձեռքերը. արեգակից, ծխից, կրակից եւ թողից հեռու պահեցէք ձեզ. ուշադրութիւն դարձրէք, որ ամբողջ տան մէջ մաքրութիւն տիրի եւ մտքներումդ պահեցէք այն բոլորը, ինչ որ կրկնապատեն այս գրքոյկի մէջ:

Ձինւորներ, երբ դուք թոյլուութիւն ստանաք դուրս գնալու աչքացաւի առողջտարահական կայարանից եւ վերագառնաք ձեր զորագունդը (պօլկ), ձեր վաշտը (կօմանդա) կամ գումարտակը (բատալիօն) ընկերներէիգ մօտ, կամ երբ ձեր ծառայութեան ժամանակը լրանայ եւ դուք գնաք ձեր տները, Վստանստ այն ամենը, ինչ որ ձեզ սովորեցրել են. պատմեցէք այդ բոլորի մասին թէ՛ ձեր պաշտօնակիցներին, թէ՛ ձեր ազգականներին եւ թէ՛ բոլոր ձեր հայրենակիցներին:

Ոչ միայն չպէտք է դէն ձգէք այս գրքոյիլը, այլ պիտի պահէք եւ տաք ուրիշներին եւս, որ նրանք էլ կարգան:

Լս- իմացա՞ծ եղէք, որ եթէ ձեր աչքը բոլորովին առողջացած չլինի եւ դուք անմաքուր ու անփոյթ մնաք, այն ժամանակ ցաւը շատ հեշտութիւնով կըսաստկանայ, աչքներդ նորից կըսկսեն ճպռտակ եւ ժահր գնալ: Իսկ ձեզանից կարող են աչքացաւ ստանալ ձեր եղբայրները, քոյրերը, մէկ խօսքով բոլորը, ուրքեր որ բնակվում են գերդաստան մէջ. այդպիսի դէպքերում այս հիւանդութիւնն առաւել տարախօխիկ է լինում: այդ պատճառով եւ դուք պարտական էք պահպանել թէ՛ ձեզ եւ թէ՛ նրանց ամենքին: Ով որ արդէն մէկ անգամ աչքացաւ է ստացել, այդպիսին հեշտութիւնով կարող է երկրորդ անգամ ընկնել: Բայց եթէ այս գրքոյիկի մէջ ասուածները բոլորն է կա-

տարէք, այն ժամանակ ոչ միայն դուք ինքներդ չէք վարակուիլ եւ ձերոնց չէք վարակիլ, այլ դեռ օգուտ էլ կըտաք թէ՛ ձեզ եւ թէ՛ ձեր մերձաւորներին:

Պաշտօնավարութեան միջոցին ձեր վրայ հոգս են քաշում թէ թագաւորը, թէ նրա ստորադրեալները. ուրեմն դուք ինքներդ էլ ձեզ պահպանեցէք թէ պաշտօնավարութեան միջոցին եւ թէ տուն վերադարձած ժամանակ:

Ինքն իրեն պահպանողին՝ Աստուած էլ կըպահէ:

Յ Ա Ի Ե Լ ՈՒ Ա Ն

Սչքի համար աւելի եւս փոանգաւոր է սե-
ռական անդամների այն հիւանդութիւնը, որ ա-
տում են՝ կախ՝ է. այդ հիւանդութիւնը կարող է
շատ շուտով կործանիչ ազդեցութիւն ունենալ աչ-
քի վրայ. այդ մասին ի հարկէ որ դուք լաւ կը-
լինիք թէ զորքում եւ թէ ձեր տներում եղած ժա-
մանակ:

ԽՐԱՏՆԵՐ ՍՈՒՍՈՒՆԱԿ (ՏՐԻՊԵՐ) ՈՒՆԵՅՈՂՆԵՐԻՆ

Սուսունակը որ յայտնի է որիպէր անունով,
ձեզանից շատերը ոչ միայն լսած կըլինիք դրա մա-
սին, այլ դժբախտաբար գուցէ փորձով էլ կըզհտե-
նաք, թէ ինչ բան է:

Սուսունակը կամ տրիպերը սեռական անդամի
մի այնպիսի հիւանդութիւն է, որ հիւանդից փոխ-
վում է առողջին, այսինքն սեռական յարաբերու-
թիւն ունենալիս հիւանդ կնկանից փարակվում է
տղամարդը եւ կամ ընդհակառակն է լինում—հի-
ւանդ տղամարդից փարակվում է կինը:

Ահա ինչպէս է վարակվում տղամարդը. հիւանդոտ կնկայ հետ սեռական յարաբերութիւն ունենալուց մի 3—8 օր յետոյ, երբեմն էլ աւելի վաղ, խողովակի վերջում միզանցքի մէջ սկսվում է մըրմնջոց (կսկիծ) եւ յետոյ էլ սկսում է խողովակից ժահր հոսել, որ սկզբում փոքր քանակութիւնով է լինում եւ հում ձուի սպիտակուցի գոյն է ունենում երբ այդ ժահրը չորանում է, խողովակի բերանը կպչում է:

Ժահրը հոսել սկսուելուց մի երկու օր յետոյ կսկիծը փոխվում է սաստիկ այրող ցաւի եւ օր օրի վրայ էլ աւելանում է ցաւը. այդ ցաւը մանաւանդ աւելի զգալի է լինում միզելու (շռելու) ժամանակ: Թէպէտեւ շուտ-շուտ միզել է ուզեցնում, բայց մէզը քիչ է դուրս գալիս, որն աւելի եւս անհանգստութիւն է պատճառում հիւանդին:

Ահա այս միջոցին ժահրը, որ սկզբում հում ձուի սպիտակուցի նման էր, սկսում է աւելի թանձրանալ եւ վահրի նմանուել. այնուհետեւ, վահրի հոսումը հետզհետէ աւելանում է եւ ապա այնքան է շատանում, որ ապականում է — կեղտոտում է շապիկը, շապկարնկերը (վարտիք, փոխան), սեռանդամի մօտերքի սպիտակեղէնը շարունակ թաց է լինում:

Բժշկուելուց յետոյ թէպէտեւ ժահրի սաստիկ հոսումը (գնալը) քչանում է այնքան, որ կաթիլ-կաթիլ է դուրս գալիս, բայցեւայնպէս քանի որ խողովակից քիչ թէ շատ ժահր է դուրս գալիս:

ասել է թէ դեռ չի անցել հիւանդութիւնը: Ժահրի հոսելու ժամանակ եթէ մարդ մօտենայ կնկայ (սեռական յարաբերութիւն ունենայ), բացի այն որ կարող է կինը վարակուել, այլեւ իւր հիւանդութիւնը կըսաստիանայ:

Ահա այս ճանապարհով, այն է՝ ժահրի միջոցով է, որ այդ հիւանդութիւնը մէկից միասին է փոխվում տղամարդը վարակվում է կինարմատից, վերջինս էլ տղամարդուց:

Սակայն հոսելու ժամանակ այդ ժահրը միայն սեռական անդամների համար չէ որ վտանգաւոր է, դա աւելի եւս վտանգաւոր է աչքի համար:

Բաւական է որ այդ ժահրից մի փոքր կաթիլ ընկնի աչքի մէջ, այնուհետեւ մի երկու օրից յետոյ այնպիսի աչքացաւ կըսկսուի, որից շատ անգամ բոլորովին փճանճ է աչքը: Ելի բախտաւոր է նա, որի աչքի մէջ, սաստիկ տանջանք քաշելուց յետոյ, միայն փոքրիկ հատեր են մնում: Շատ է պատահում, որ ոչ թէ մէկը, այլ երկու աչքն էլ միասին է սկսվում ցաւել, այդպիսի թըշուառները տանջանք քաշելուց յետոյ, վերջիվերջոյ կարող են կուրանալ:

Այս սարսափելի հիւանդութիւնն այնպէս արագ զարգանալ գիտէ, որ բժշկական օգնութիւնը շատ քիչ դէպքերում է կարողանում վրայ հասնել այնպիսի ժամանակ, երբ դեռ կարելի է ցաւին դարման անել: Սովորաբար բժշկին ոչինչ չէ մնում անե-

լու, բայց միայն աշխատել որ գոնէ միւս աչքը պահպանուի, եթէ առողջ է, եւ հիւանդի տանջանքը քչացնի ու աշխատի, եթէ հնար է, հիւանդութիւնը շատ վնասներ չպատճառի:

Սակայն եթէ դժուար է այդ հիւանդութեան օգնելը, նրանից հեռու մնալն ամենեւին դժուար չէ մանաւանդ նրանց համար, որոնց յայտնի է, թէ որպիսի սարսափելի հիւանդութիւն է դա եւ թէ ինչից է առաջանում: Այդ հիւանդութիւնից հեռու մնալը դժուար չէ նոյնպէս նրա համար, ով որ չի ցականում հատ աչքից կամ զոյգ աչքից զրկուել—կուրանալ:

Եթէ ժահրի հոսումը դեռ չի վերջացել, ուրեմն աւելի մեծ հոգացողութիւն, խնամք եւ զգուշութիւն է հարկաւոր, որպէսզի մի որեւէ անսպասելի կերպով այդ ևարակել ժահրից աւել մեջ չընկնի:

Ով որ սուսունակ (տրիպէր) ունի, նա աւելի շուտ-շուտ է տանում ձեռքը դէպի խողովակ՝ կամ բնական կարիքի—միզելու համար, կամ բժշկին ցոյց տալու, վրան դեղ գնելու եւ կամ հէնց նրա համար, որ ցաւում է եւ այդ պատճառով ձեռքն իրեն-իրեն մօտենում ցաւոյ տեղին: Եւ ամեն անգամին էլ ձեռքերը ժահրոտիւմ են թէ սեռանդամից, թէ կապերից, եթէ կայ, եւ թէ շապիկից ու վարտիքից, որոնց վրայ հոսել է ժահրը: Ձեռքերի այդպէս անպակասուած միջոցին եթէ պատահի որ աչքը քոր գայ եւ հիւանդը մոռանայ ու այդպիսի կեղտոտ ձեռքերով աչքը հալաղի—տրորի, այն

ժամանակ կարող է մեծ վտանգ սպառնալ աչքին: Այդպիսի դէպքերում հէնց որ մարդ նկատի իւր փնթիւթիւնը, հարկաւոր է, առանց մի րոպէ անգամ ուշանալու, ձեռքերը մաքուր լուանալ, ապա մաքուր ձեռքերով եւ որքան կարելի է ամենայն խնամքով լուայ կեղտոտ ձեռքերով հաղաղած աչքը եւ ապա անմիջապէս վազել բժշկին ու պատմել նրան պատահած դժբախտութեան մասին:

Իժբախտաբար շատ անգամ պատահում է, որ մարդ չի նկատում, թէ կեղտոտ ձեռքերով երբ է դիպչում աչքերին: Սակայն միայն ձեռքերը չեն, որոնցից կարող է այդ դժբախտութիւնը պատահել, այլ անզգոյշ եղած ժամանակ սպիտակեղէնից, շորերից եւ ուրիշ առարկաներից եւս կարող է այդ ժահրից ընկնել աչքի մէջ, երբ մարդ այդ մասին իսկի չէ էլ մտածում, եւ հէնց այդ պատճառով էլ սուսունակ—տրիպէր ունեցած ժամանակ մի ամենայնպէս բան նկատելիս, առանց ուշացնելու, պէտք է ասել բժշկին, որ սա կարողանայ հէնց սկզբից հիւանդութեան առաջն առնել՝ բնաջինջ անել եւ չթողնել որ լոյս ընկնի:

Ժահրոտ ձեռքերը քանի որ մաքուր լուացած չեն, չպէտք է սրբել ոչ շորերով, ոչ սպիտակեղէնով եւ ոչ էլ առհասարակ ամեն բանով եւ առանձնապէս այնպիսի առարկաներով, որոնցով մարդ ձեռքերն ու երեսն է սրբում, ինչպէս են, օրինակ՝ թաշկինակները, երեսաբրդները, բարձի երեսները, պատառակալը (չարսաւ): Նախ՝ նրա համար, որ

առանց ջրով լուացուելու, ինչպէս որ պէտք է, ձեռքերը չեն մաքրուիլ եւ երկրորդ նրա համար, որ այդպիսի կեղտոտ ձեռքերով գիպած տեղին յետոյ կարող է գիպել հիւանդն ինքը եւ կամ մի ուրիշ առողջ մարդ:

Պատահաբար ժահրով կեղտոտած առարկաները, բացի սպիտակեղէնից ու կապերից, ամեն անգամ, առանց ուշադնելու, պէտք է լուանալ. բոլոր սպիտակեղէնները մինչև լուանալը պէտք է առանձին կապոցում փաթաթել եւ պահել այնպիսի տեղում, ուր ոչ մաքուր սպիտակեղէն լինի դրուած եւ ոչ վերնազգեստ: Իսկ ինչ որ վերաբերում է կապերին— փալաս, բամբակ, ծուստ (քրքրած քաթան— КОРПИЯ), փաթթան, աւելի լաւ է, որ ամեն անգամ դրանց փոխելուց յետոյ ձգել այնպիսի տեղ, որ ոչ որի ձեռք ջրնկնի, թէպէտեւ աւելի յարմարաւորը կրակէ ձգելն է, որպէսզի բոլորովին ոչնչացուի:

Շապիկը փոխելիս հարկաւոր է ղգոյշ լինել— այնպէս հանել որ երեսին չգիպի մանաւանդ կեղտոտած փէշերը. այս ժամանակ ամենից լաւն այն է՝ աչքերը խփել: Վերջապէս թող ձեզանից ամեն մէկը իրեն համար կանոն շինի, որ ամեն անգամ— ցաւոտ խողովակին, կապերին, կեղտոտած սպիտակեղէնին եւ միւս առարկաներին, որոնք ժահրոտուած են,— ձեռք տալուց յետոյ, անպատճառ օճառով (սապնով) լաւ լուանայ ձեռքերն ու սրբուի առանձին երեսորբիւով. իսկ այդ երեսորբի-

ջով այլեւս երեսը չսրբել, որպէսզի աչքն ապաքանայ լարակաւուց, այլ երեսի համար ուրիշ երեսորբիչ պահել:

Մտքերնումը լաւ տպաւորեցէք. եթէ զինւորը իւր աշխատանքների ժամանակ սուսունակ— տրիպեր ստանայ, այդ հիւանդութիւնն ինքն իրեն չէ անցնել, իսկ ճանապարհորդելիս անհնարին է դրանից բժշկուել:

Սուսունակ ունեցողը պէտք է աշխատի, որքան կարելի է, ոտի վրայ երկար չկանգնի, ման չգայ շատ, ձի ջնատի, գարեջուր, գինի, ուրի չգործածի, որովհետեւ այդ բոլորիցն էլ կախելը սաստկանում է:

Իսկ ով որ կրակի այդ հիւանդութեան հակառակ գնալ, այսինքն շատ ման կըզայ՝ ձի կընստի կամ երկար ժամանակ կանգնած կըմնայ, այդպիսի անզգոյշն անպատճառ անկողին կըմտնի եւ նրա ամորձիքների (պլորների) մէջ կըգոյանայ շանգուլաւ ասուած հիւանդութիւնը. ամորձիքները կրակին ուռչիլ ու սաստիկ ցաւիլ, կըկարմրին. այդ հիւանդութիւնն ունեցած ժամանակ ոչ միայն չի կարողանում ման գալ ոտով կամ ձիով, այլ մարդ նստել անգամ դժուարանում է:

Ծշմարիտ է, ծառայութեան մէջ զինւորը, եթէ տրիպեր ունենայ, նրա համար շատ դժուար է հարկաւոր մաքրութեան ու խտակութեան վրայ ուշադրութիւն դարձնել, որի համար շատ անգամ ժամանակ եւս չի լինում եւ ոչ էլ անհրաժեշտ

եղած բաները, օրինակ՝ ջուր, օճառ (սապոն), որ վարժուհիի ժամանակ բնական կարիքի (ջրվեժ) համար դուրս գնալուց յետոյ ձեռքերը լուանայ: Ահա այդ հսկ պատճառով յիշեցէք այս բոլորը. հէնց որ նկատէք, թէ խողովակը լաւ դրութեան մէջ չէ, անմիջապէս յայտնեցէք ձեր ենթասպաներին (ունտեր-օֆիցեր), որպէսզի նա ձեզ բժշկի մօտ ուղարկի:

Եթէ ամենայն կերպով զգոյշ վարուէք եւ այդ մասին ասուածները ճշտութիւնով կատարէք, թէ հիւանդութիւնը երեւայ էլ, այն ժամանակ բժշուելը հեշտ կըլինի եւ յաջողութիւնով կըվերջանայ եւ բացի դրանից՝ ձեր աչքերն առողջ եւ անվնաս կըմնան:

Նստ Վրաստանի բան կըդառնայ, եթէ ծախկէք այդ հիւանդութիւնը եւ չասէք իւր ժամանակին. այդ տեսակ հիւանդութիւնով վարակուածից ոչ միայն ոչինչ չեն պահանջում, այլեւ իշխանութիւնը հոգս է քաշում՝ անմիջապէս բժշկական օգնութիւն հասցնել, որպէսզի թէ հիւանդը շուտ պրծնի այդ ցաւից եւ թէ աչքն ազատ մնայ հիւանդանալուց:

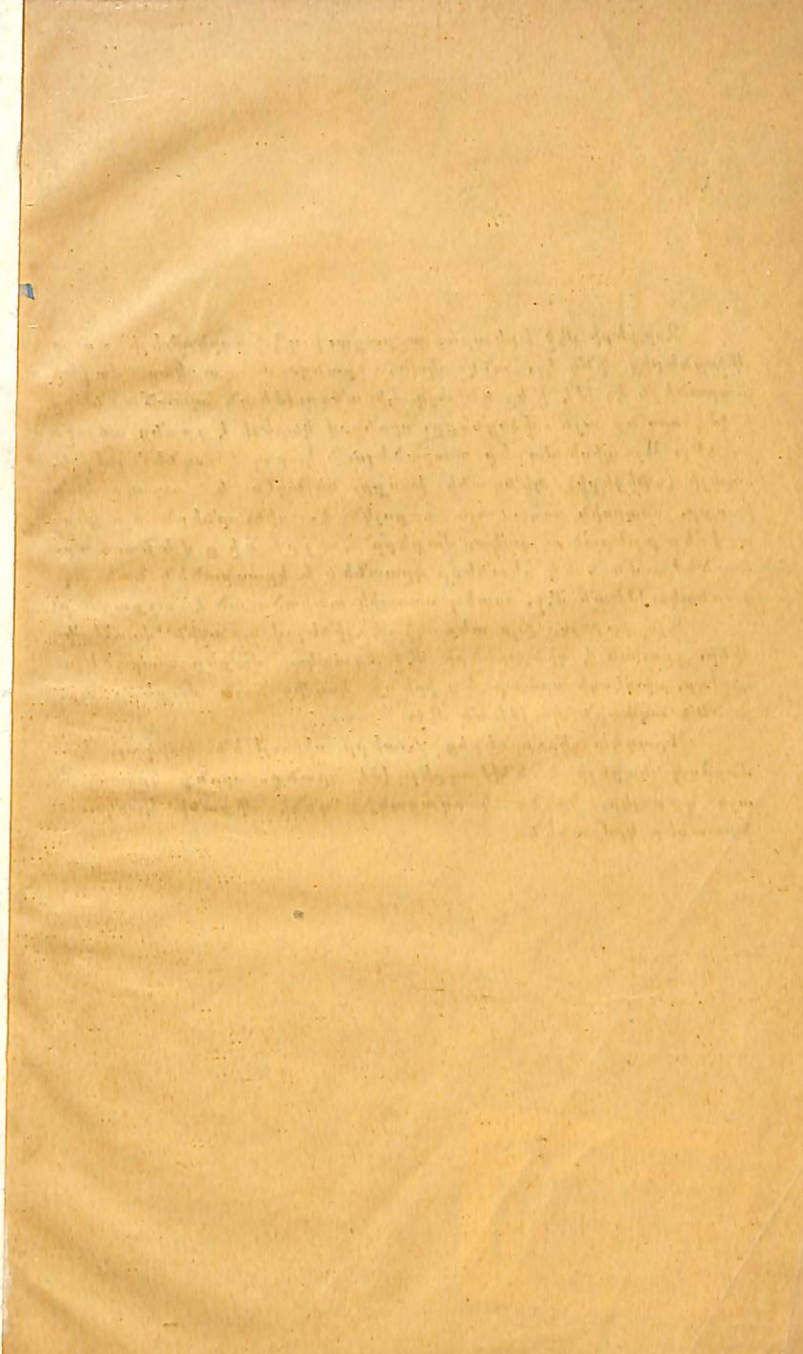
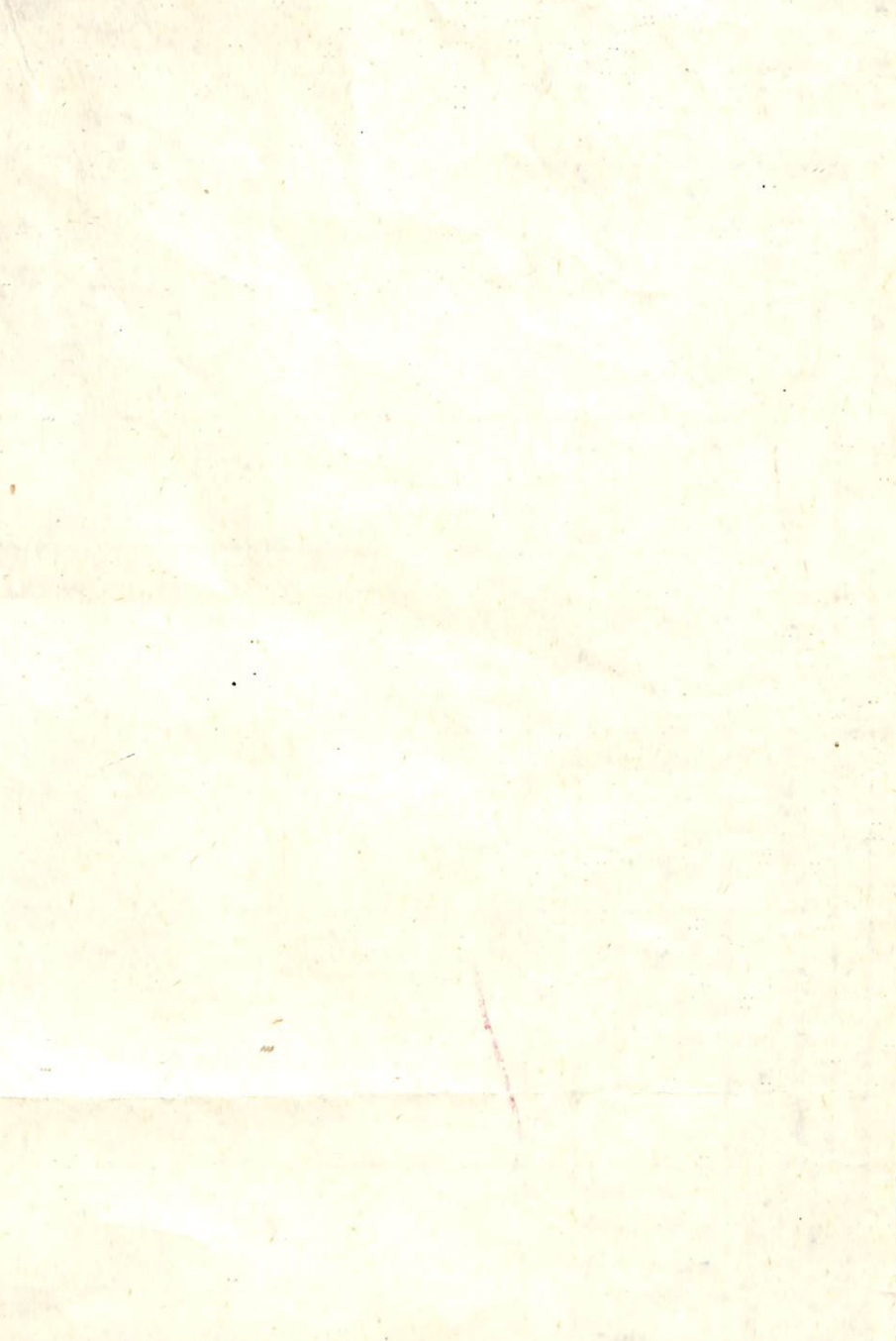

Զօրքերի մէջ երեւցող աչքացաւի դէմ գործածելի շատ միջոցներից մինն էլ, անկասկած, նրանցում օգտակար մտքեր տարածելն է, թէ ի՞նչ են այդ հիւանդութեան պատճառները եւ թէ որո՞նք այն միջոցները, որոնցով կարելի է դրանց առաջն առնել: Այդպիսի մտքեր տարածելուն կարող է օգնել բժշկի, սպայի (օֆիցերի) կենդանի խօսքը, նոյնպէս եւ տպագրական խօսքը, որպիսին ահա այս գրքովն է. զինւորներն այս կերպով ձեռք բերած օգտակար մտքերը՝ հաջրեւելով եւ առաջաձած ժամանակ հետները կըտանեն եւ կըտարածեն նաեւ ազգաբնակչութեան մէջ, որտեղ սաստիկ տարածուած է աչքացաւը:

Այս գրքովը իւր տեսակի մէջ լինելով առաջին փորձերից մինը, գրուած է զինւորների մէջ օգտակար մտքեր տարածելու համար, որպէսզի նրանք եւ իրենց կողմից նոյն մտքերը տարածեն ազգաբնակչութեան մէջ:

Գրագետ զինւորներից շատերը սերում են կարգաւ. համարձակ կարելի է ենթադրել թէ նրանք, որոնք կըկարդան այս գրքովը, իրենց կարգացածից գոնէ մեքանի հարկաւոր խրատներ կըմտնեն:

ՊԹՆ

Ձօրքերի մէջ երևացող աչքացաւի դէմ գործածելն շատ միջոցներից մինն էլ, անկասկած, նրանցում օգտակար մտքեր տարածելն է, թէ ի՞նչ են այդ հիւանդութեան պատճառները և թէ որո՞նք այն միջոցները, որոնցով կարելի է գրանց առաջն առնելը Այդպիսի մտքեր տարածելուն կարող է օգնել՝ բժշկի, սպայի (օֆիցերի) կենդանի խօսքը, նոյնպէս և սպադրական խօսքը, որպիսին ահա այս գրքոյին է. ղինւորներն այս կերպով ձեռք բերած օգտակար մտքերը հայրենիք վերադարձած ժամանակ կետները կըտանեն և կըտարածեն նաև ազգաբնակչութեան մէջ, որտեղ սաստիկ տարածուած է աչքացաւը:

Այս գրքոյիը իւր տեսակի մէջ լինելով առաջին փորձերից մինը, գրուած է ղինւորների մէջ օգտակար մտքեր տարածելու համար, որպէսզէ նրանք ևս իրենց կողմից նոյն մտքերը տարածեն ազգաբնակչութեան մէջ:

Գրագէտ ղինւորներից շատերը սիրում են կարգալ. համարձակ կարելի է ենթադրել թէ նրանք, որոնք կըկարդան այս գրքոյիը, իրենց կարդացածից գոնէ միքանի հարկաւոր խրատներ կըմըռնեն:

2013

« Ազգային գրադարան

NL0075025

